ԵՐԱՊԱՏ

Լրագիր Տարեգրական

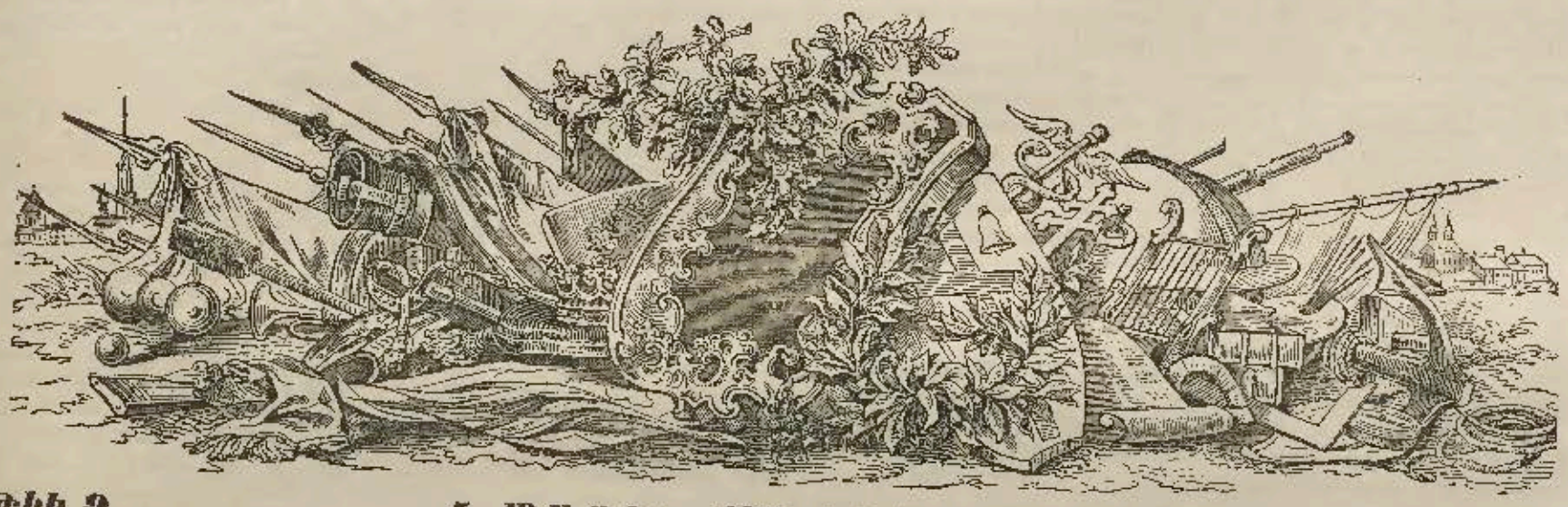

Թիւ 9 — **5 ՄԱՐՏԻ (21 ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ)** — **1855**

ԲՈՒԼԱՆԴԻՍԱՒԹԻՒՆ

ԱԹՈՍՏԻՈՒ. Խաղաղութիւնն բանակցութիւնը կը սկսի։ — Ընենչիան իմաստին վրայ խորհրդակցութիւն մը։ Ասարիան զրաց թիւը։ — Պատերազմի լուր։ — Հեռապրական լուր Ամերիկայէն սահր։

ԴԱՆԻԱ. Պատ չի հեռ գաշնակցութիւն։

ԱՆԳԼԻԱ. Խորհրդարանին լուրը։ — Երեք նոր պաշտօնեաներ։

ՈՒՍՏՐԻԱՅԻ. Լարդենֆորդի գեմ պատերազմի հրատարակութիւնն շրջաբերականը։

ՆԵԱՊՈԼԻՍ. Ռուսամետներ տեղութիւնանց հետ լինելու պատրաստութիւնը։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Պատ ու փոյթը տեղուհանելը։ Պր. Լիսոնի։

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՔ. Ալիքանդրիայեն. Պատերազմ Լեգանոնին հաստատելուն պատմութիւնը։

ԱԻՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, 5 ՓԱՐՏԻ։

Ընցեալ ամսոյն 27ին Աստուածային Ընթացքութիւնը ոս օրերս խաղաղութեան բանակցութեան բացուելն վրայ ի պաշտօնէ հեռուստով հաստատեց։

Պրուսիոյեան պատերազմին իրաւ մասնակից եղող եւ նաեւ կարելի դիպուածներու համար գաշինքով նոյնին հոդորդ գանուող մեծ տերութիւնց միացեալ դեսպանները քիչ օրէն հոս Վիեննայի մէջ ժողով պիտի ժողովին, որպէս զի խաղաղութեան վրայ բանակցին։ Կը յուսացուի որ բարձրագոյն Դրան կողմանէ ընտրեալ պատգամաւորներէն մէկը խրկուի, որն որ կարողանայ արքունեաց քով դեսպան եղող Արիք Էֆենտիին հետ՝ երբեւ մասնակցիլ ընդ Ռուսիոյ դեսպանին։ Ռուսաց կայսերական դեսպան կարգով իշխանին սովորական պիտի՝ որ ըլլայ Պարոն Եվիով գաղտնի խորհրդականը, որն որ յառաջագոյն Կոստանդնուպոլսոյ Ռուսաց դեսպան էր։ Մենն Բրիտանիա անուն քաղաքական մը կը խրկէ, որն որ թէ ծննդեամբ եւ թէ տեղութեան գործքերուն տեսաշնորհելու մէջ ունեցած փորձառութեամբ եւ միանգամայն խորհրդատոյին մէջ վարուած ազնուութեամբն երեւելի է։ Ասիկայ Ընդգրկայի ներկայացուցիչ պիտի՝ որ ըլլայ, շատ տարիներէ վեր իր թագուհին կայսերական ալքունեաց քով նստելոյ փոխանակ դեսպանապէս՝ մեծարոյ Ռուսմանդրէնա կոմսին տեղ։ Կայսերական տրբունեաց քով ընդարձակ ներկայացնող՝ Պարոն Պարբրնէին վրայ անուն սքանչելի կերպով միացած են սկսուելու բանակցութեանց գործունէութեան համար հարկաւոր եղող երկու յատկութիւնները, այսինքն իր մեծ հաստատուն ալ վստահութիւնը վայելելն եւ Արեւելքի քաղաքական հոգեմտանքները ճշգրիտ ճանչնալը, որ իր ներկայացուցած տերութիւնէն ուրիշ մէկ լիազօր ներկայացուցիչի մը դալն այնչափ հարկաւոր չերեւար։

Իրեն Աստուծոյ լիազօր ներկայացութիւններուն առաջնորդող, սրատաքին գործոց ուղղիչ Գրաֆ Ռեշիտ Պաշան՝ Պարոն Շաուէնշիայն կոմսին քովը պիտի՝ որ ըլլայ Գերմանական պաշտպանութեան դահլիճի գլուխը՝ Պարոն Փրոքէշ Օսմն, որուն Ընթեցքի յարաբերութեանց վրայ ուղեցած տեղեկութիւնն ամենաանօթ է։

Ընդարձակ խաղաղութեան բանակցութիւններուն համար սահմանի ընտրիր ու երեւելի քաղաքներ ներկայացուցիչներուն ու խրկելը, յայտնապէս կը ցուցնէ թէ նոյն իրողութեան մասնակից եղող տերութիւնները սրտանց կը բաղձան որ եթէ կարելի է նէ՝ Արեւելքի պատերազմին վերջ մը տրուի, եւ բոլոր Եւրոպա նորէն ձեռք բերէ բաղձացեալ ու հաստատուն խաղաղութիւնը։ Պատերազմեան պատուն ամէն կողմանէ գոհ եղած է։ շատ տարիներէ վեր վեճի առիթ ինկող եւ կամ երկպառակութիւն պատճառել կրկող ծանրակշիռ նիւթերուն, պահանջմունքներուն եւ յարաբերութիւններուն արդէն ընդհանուր հիմ մը գտուած է, որով Ցանկասանելի ամենակոխութիւնն ու ամբարշտութիւնը կ'ապահովուի, Պրուսիոյ բոլոր քրիստոնեայ հպատակաց իրաւունքներն ալ երաշխաւորութիւն կը տրուի, առանց Սալթանին վերհսկողութեան վնաս հասցնելու։ Կը խոստովանինք որ բոլոր բանակցութիւնը՝ յաջողութիւն խոստացող երեւոյթներով կը սկսի, որոնք նոյնին սահմանեալ քաղաքագէտները պիտի՝ որ քաջալերեն առ մեծ գործքը ծանրութեամբ ու անկիրքութեամբ յառաջ տանելու, որպէս զի Ամենակարողին օգնականութեան տակ, իրենց ամենարարձր վերհսկողներուն մտաց հոմանաբար եւ բոլոր Եւրոպայի ազգերուն օգտիւ, նոյնիր յաջողութեամբ գլուխ հանեն։

Բոլոր Եւրոպայի մէջ Արիւնարկական ծովէն մինչեւ Պոսֆորեան ծոցը, Փրութի եւ Ազովայի գետերդիրքներէն մինչեւ Սկանդինաւեան սառնոկոյտերը՝ մէկ համարում մը կը տիրէ, որ եթէ ոն տերութիւնը, որուն հիման վրայ Արեւելքի Պատերազմը գրած է, մէկ դարու մը մէջ միայն բուռ յառաջադիմութեանը համեմատ յառաջ երթալու ըլլայ, մը երկրաբաժնին ապագան մեծ վտանգներու մէջ կ'երթայ։ Ես ճանաչումը՝ երկուսն եւ ալ ուրի տարիներէ վեր կատարի այս իշխանաց եւ ժողովրդոց պատին վրայ կը ձգէ։ Բայց հոնտապարանայ իրաց հոգերն, ուրմնցմէ՝ նոր տերութիւնները ելեցան են, ապագային հոգէն աւելի ծանրակշիռ էին։ Ռուսական դեսպանագործութեան ճարտարութիւնը, մեկալ կողմանէ գոնդաղութեան բաղդը սոմրութիւնը, պատերազմի մ'ամենանաս նեղուած վիճակ, Եւրոպական մեծ մարդանցին ապակառած շատ տեղերը, հինցած աւանդութիւնները, գերդատաններու նոր հաստատուած խնամութիւնները, անգործունէութիւնը, սիրելի եղած թուղթ անձին (laisser aller), որն որ երկայն ժամանակ բարձրագոյն քաղաքականութեան ծոցիկը կը հանդիսանէր, Ռուսաստանի ապրիլսուութիւնն ու գոյութիւնն այնչափ աճելու թոյլ տուին՝ որ պիտի ըլլան պակասութիւնը վերջապէս ինք դինք մեծապէս զգայնել տուաւ։ Բայց Եւրոպայի մեծ բարեբախտութիւն մ'եղաւ, որ Պետերբուրգի մէջ շատ կանուխ սկսան ծանր թեմիներու, խարդեալով թէ պատերազմը շատոյ խնայելու շարի հասած են։

Բայց անանկ չէր, պատերազմաց կոմունները հաստատուն կերպոն։ Կոստանդնուպոլսոյ դահլիճը, Պանուրի տանձիական բանակը՝ ցնցող ձեռքերուն չգլխան հաստատուն կնցան, մինչեւ որ սգնութիւնը մոռնցաւ։ Լոնդոնի, Փարիզի եւ Վիեննայի մէջ աշխարհի ժամացոյցին զարմանալի հարուածը լսուեցաւ։ Երեք տերութիւններն ալ իրենց հոգոյն մէջ գործելու հրամայող օրէնքն դիպին, եւ ամէն մէկն՝ իր եղանակաւոր՝ անդամները շարժման մէջ խրեց։

Բայց նոր փորձառութիւն մ'երեւան եկաւ։ Ռուսաստանի՝ ամենուն յայտնի եղած անձնուհաւանութիւնը Եւրոպայի մէկ մասն անոր հակառակ եղող սխալման մէջ ձգեց։ Ռուսի գրութեան չէ թէ ծածը հասպա արտաքին գործքերը կը հշուեին։ Հիւսիսային ծով, Սեւ ծով եւ Գերմանիայի արքունեաց քով եղած ուշադրութիւն մը եղաւ որ եւրոպական դեսպանագործութեան հանդիսաւոր անդրդուելիութեան (dolce far niente) լուսոյ ժամանակները Ռուսաստան ինչ գրաւոր պատեր քաշեց իր բարդութիւնը։ Չէ թէ միայն Սուլթանորդի եւ Քրիմշիսի մէջ, չէ թէ միայն Սեւաստոպոլի եւ Նիկոլայեւ ամրոցին մէջ, այլ նաեւ Գերմանիայի մէջ եւրոպական անկախութեան եւ սխալմանները առ վտանգաւոր պատմիչին զարնուեցան։

Այս Գերմանիան, որն որ քանի ու հինգ տարի՝ վեր Ռուսաստանի գեմ գրուածքներ, ոտանաւորներ, խոսքեր եւ որոտաձայն առածներ կը ժայթքեր, ու անոր կատաղութիւններն ազատութիւն կու տային ժողովրդեան մէջ տարածելու ան ամէն յայտարարութիւնը որն որ իրենց ու դեռ այլ կառավարութեան մէջ եղած ներհական տարբերութիւնը կրնար ցուցնել, բայց առ երկիրները յանկարծ գաղուոյ պէս Գոդիսանին մնալեցին փոքիթուեցան գանիկա պաշտպանելու համար, որուն դեմ մինչեւ նոյն ատեն Դատիթ կը ձեւանային։ Պարտաւորները միայն թուղթի են եղեր, եւ պարտաւորը՝ միայն խոսքի ճոռոմութիւն։ Աստուծոյ մէջ՝ առ պատերազմն յառաջ չէր կրնար մեկը Ռուսին դեմ խոսք խօսիլ, բայց պրուշիա ժամուն մէջ՝ հոն կանգ առնուեցաւ, օր անձին համարում մը ու պարտքը գնահատման կանչեց։ Պրուշի մէջ մինչեւ պատերազմին պարտկալը Ռուսի դեմ թէ որ ձայն ու թէ ոտանաւոր գրուածներ՝ գրագիտութեան ազատ ստացուած մին էին։ Լայպցիկի մամլոյ

(մանաւանդ քոնբա.) դլանը՝ 1830էն վերը Ռուսի դէմ աւելի բորբոքիւ թշնամի գնդեր նետուց, քան թէ Քանրոպէր եւ Ռուկան Պեւաստոփոլի դէմ։

Արդ հիմայ՝ երբ որ գարձի կոչ գալ եւ Պրուշ իրաւամբ կարծուածին բոլորովին հակառակ կողմը կը բռնէ, յայտնի կ'ըլլայ որ այն Ռուսի դէմ միանակ խաղաղ եղած հայրենասիրութիւնը՝ անոր համար իմաստ կը ստանար մանաւանդ թէ յաւաղ կը ստանար, որպէս զի արտաքնոց եւ Նոյն իսկ գերմանական ազգին մտադրութիւնն ան ուղղութիւնէն կամ ճամբէն հեռանայ՝ զոյն որ Պրուշի քաղաքականութիւնը որոշման ժամուն մէջ բռնելու միտք ունէր։

Պերլինեանիսի աս գիրքին մէջ է բոլոր ներկայ հանգամանաց բանալին։ Երբոր դաշնակցիլը նաւ մնան՝ կը կարծէին որ Ռուսին դէմ կ'երթան, բայց թէ ճամբան Պրուշն ալ գինանցին պիտի ելլէ եղեր՝ ասոր պատրաստուած չէին։ Կաղղիական եւ անգղլական զօրագեստաց եւ ծովագեստաց կրնան հիմնական մտադրութիւններ ըլլալիլ, որ ձեռնարկութեան մը յաջողութիւն յուսալու համար՝ Քրանշեատի, Պեւաստոփոլի ... վայ հարկաւոր տեղեկութիւն չունէին, բայց Փարիզի եւ Լոնտոնի զահլիճները չեն կրնար մեղադրուիլ, որ՝ ինչպէս նաեւ Աւստրիայի կառավարութիւնն ալ չմնացեր էին թէ այնպիսի սէրութիւնեն մը պիտի հնոյ տրուին, որուն ապրիլն եւ քաղաքական գարգքն էր եւրոպական գործքին մէջ ասոյի կարգը մտնելը, ինչպէս որ տամնեն աւելի վերնայաններն մէջն եղած էր ասոյի արձանագրութեանց առորագրելու մէջ։

Ինչ արդեօք ասիկա խաղաղութեան շարժառիթ մը պիտի ըլլայ չէ նէ պատերազմի խթան, մերձաւոր ժամանակն ասոր պատասխան պիտի տայ։

— Լ-ԻԳՈ-ՐԻՆ ՇԱՐԱՆ-Ը ԼՐԱՏԷՆ ԱԼԻՆՆԱՅԷՆ Փեթրուարի 19էն ասանկ կը գրեն։ "Ռուսի կայսերատուած ընդհանուր զինաւորման հրամանագրին պատճառաւ. Ալիէնեանի մէջ աւստրիական գրաստ վերին հրամանատար Հէսենշտէյնի գահերկրութեամբը շատ մը զինուորական խորհուրդներ եղան, որոնց նաեւ Լրթան ու Քրոտիքրա արեւմտեան տերութեանց դեսպանները ներկայ էին։ Աւստրիական զօրքն աւելի շատցնելը՝ առաջիւ այնչափ հարկ չունի։ որովհետեւ ռուսական ընդհանուր զինաւորումը դոնէ վեց ուրիշ ամսուան մը հարկաւորութիւն ունի։ Բոլոր տուտրիական բանակը պատերազմի ու շարժման զօրքը մեկտեղ հաշուելով՝ 700,000 հոգի ունի։ առաջի բանակին մէջ 168,000, երկրորդին մէջ 120,000, երրորդին մէջ 286,000, չորրորդին մէջ 120,000 հոգի կան։ թէ որ ըստ կարգի Մարտի մէջ ըլլալու զօրաժողովն ալ առնելու ըլլանք՝ բանակը 100,000 հոգով կ'աւելցնայ, ենթադրելով որ ժամանակներն հասած զինուորներն աղաս չեն ելլար։ Ասանկով Աւստրիա առանց տրաքրդ կարգի միջոցի մը 800,000 հոգի կրնայ ճակատի հանել։ Իսկ տասնուինը գումարտակի բաղկացած հնգելարդ թիկնապահ գունդը՝ որն որ ըստ կանոնի կրնայ պատերազմի ալ գործածուիլ, հարկաւորութեան ատեն մեծ ու. ընտիր օգնութիւն մը կը մատուցանէ, ինչու որ բոլոր զօրաց մէջէն ընտրուելով առնուած է։ — Զիաւորաց զօրապետ Շլիք կոմսը ամսոյս 15էն Քրաքաւէն Լեմպէրկ հասաւ ու անկէ վերադարձութիւն ընելու պիտի՝ որ նոյնէ։ Դանուբի իշխանութեանց մէջ Աւստրիայի կողմանէ քաղաքական գործակալ եղող Եդուարդ Պաթ տեղաւորը՝ որն որ Պիլինա կը դանուի, այսօր կասանդնուցանէն եկաւ Ռիկա պէյին հետ տեսութիւն մ'ունեցաւ։ Կ'երթայ որ Ռիգա պէյը Դրան կողմանէ գործակալ եղած է՝ Վիէննայի դաշնաւորութեան Շրջրդ յոդուածին համաձայն հոգացուած ան յանձնարարական ժողովքին մէջ՝ որն որ Դանուբի իշխանութեանց գործքերը կարգի պիտի դնէ։"

ՊԱՅԵՐԱԳՄԻ ԼՐԵՐ

Ընդունուած, 26 փեթրուարի։ Անցեալ 18էն ենեւասասոփոլէն կը գրեն թէ սառցենիրուն հարկը ժամանակն եկած է։ Մենշիքով իր մեկ հին սովորութիւնը գործադրելու համար հիւանդացեր է։ Իսկեր Պաշան իր գլխաւոր ձեռքերը Լեփոլոդիսի առքիւ. շրջանակի մէջ հաստատեր է։ Ցաճիկնելը ծովակողմանէ յարձակում մ'ըրեր են (՝), որն որ սանկընկալ չրլալով եւ մղուելու է։ Անդրկիացիք իրենց դիրքը կէս մը թաղուցեր եւ Պասլիայիք նոյնորը բռներ են։ Ամ ըները օտարական զօրաց դասակներն առնուած են։ Անդրկիացի դասակներուն ելեր ուզեր Ռուսաց ծառայութիւն ընել, պատճառելով թէ իրենք պարպուելու պատերազմի դերի եղած են։

— Մենշիքով իշխանը Փեթրուարի 19էն կը ծանուցանէ որ, ամսոյն 17էն առաւանց Պրուլիւ զբաղուած տեղական իր գնդերովը, որոնք որ Նէվաթորիայի շրջակայքը համար որոշուած էին, յարձակողական ընտանութիւն մ'ըրեր է։ Ամ գնդերը մինչեւ 250 ձողաչափի հեռաւորութեամբ քարերին մնացեր են, եւ անոր դէմ ձիաւորներով սկսեր են խաղաձեւ կրակ բնել, եւ քիչ ատենուան մէջ թշնամեաց հինգ պաշարի կառքերն ադր հաներ եւ քանի մը իմնդանոցներ բռներ են։ Բայց Պրուլիւ զօրապետն տեղակին իմանալով որ, Նէվիանեւ զօրագնդի մէջ 40,000 հոգի եւ 100 թնդանոթ կը գտնուի, իր զօրքը թշնամեաց կրակէն եւ քաշեր է։

— Դպրն Մենշիքով իշխանը կը ծանուցանէ զարձեալ թէ Պեւաստոփոլի առջեւ թշնամեաց պաշարման գործողութիւնները մինչեւ Փեթրուարի 19ը յաջողացած չեն։ Ռուսաց մարտկոցներուն կրակը թշնամեաց մեծ վնաս կը հասցընէ եղեր։ Փեթրուարի 13էն ալ Գաղղիացւոց պատնէշներուն մէջ գտնուած վառոդի մթերանոց մը ալ հաներ են։

— Իսկ Մանիթեր կ'ըսէ թէ 17էն Նէվիանորիայի վրայ 40,000 ռուս, յարձակած էին եւ կռիւը 4 ժամ տեւեց։ Օսմանեանք 60 հոգի մեռած կամ վիրաւորուեցան։ Գաղղիացւոց ոչ կողմանէ տրուած ուրիշ լուր մ'ալ կը գրուցէ, որ Ռուսերը 500 հոգի կորսնցուցած ըլլան, զոյն որ Զինաւորովն լրագիրը հաստատեան չեհամարիր։ Պուքրեշի վրայէն եկած հեռագրական պաշտօնագիրը կը ծանուցանէ որ Եգիպտական զօրաց հրամանատար Սէլիմ փաշան նոյն կուսայն մէջ մեռեր է։

ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԼՐԵՐ

Ընդունուած 23ն գիշերը Պետերբուրգէն այս հեռագրական գրուցն հասաւ մեզի՝ նոյն օրն, այսինքն՝ Մարտի 2ին առաւաւանց ժամու 9էն Հիսուսայոս կոչուած մեռեր է։ Գունոյ մեռանելիքն թէ աս յանկարծական բերը որպիսի ընդհանուր կամ սոսկում պատճառած է ամենուն սրտին վրայ։ Թաղման որպիսութիւնը վրայ դեռ ստուգագոյն լուր չունինք։ Կ'ըսուի որ չորեքշաբթի օրն, Փեթր. 28էն սկսեալ մեռած ըլլայ, եւ հինգշաբթի օրը, Մարտի 1ին, հիւանդութիւնը թաքի վրայ ծանրանալով կամ մեռած ինքն ըլլայ, որով իր վախճանը մանացած տեսնելով նոյն օրը 0։ Խորհրդին հոգոբարձուներ եւ երրորդ օրը, Մարտի 2ին, ինչպէս ըսինք, վախճաներ է։

Իր որդին Զեղարեւիչ Ալեքսանդր Ռ. անմիջապէս կայսերական տիտար անցեր է։ Ամենուն յոյսն ու ակնկալութիւնն ան է, որ ինքն ալ ի բնուստ խաղաղասէր ըլլալով՝ իր հօրը բռնած հաստատութեան ընթացքը յաւաղ պիտի՝ որ ասնի։ Ի. Գ. Լինենայի մէջ բացուելու խաղաղութեան ժողովքին ասնելուն սպասելը պիտի՝ ըլլայ։

— Մինչեւ։ Կայսրը Ալեքսանդր Գ. Լիէնիլ իր հօրն զբաղարդին պիտարութիւնը խրկեց նոր կայսրը գահակալութիւնը շնորհաւորելու։

ԳԱՂԳԻԱ

ՓԱՐԻԶԷն Փեթրուարի 23ին Էնդեգանոս Պէյ լրագրին հեռաւեւանելը կը գրեն։

Պրուշի տերութեան հետ միաբանութիւն մ'ընելը միշտ դժուար պիտի ըլլայ։ անոր համար ամէն մարդ արդէն կը դուշակէ որ Պերլինի դահլիճն ուշնչ եղանակաւ այնպիսի ընթացք մը պիտի բռնէ, որով ասիկայն Ռուսաստանի դէմ ինքնաբերաբար մը ձեռք դարնելու։ Պերլինի դահլիճը շուտով ինք զինքը այնպիսի պատերազմի դժբախտութիւնեն ու ազէտից ասկ ձգել, որն որ իր թագաւորին կամայ հակառակ է, իր շահերուն համար միտարար, իր դիտանը համենայն մեծամեծ նիւթական շահերու պատճառ չլինիցար ըլլալ։

Պրուշը միայն միջոցով ձեռնարկով գոհ կ'ըլլայ։ բայց ոչ ոք կը հաւատայ որ աս իրեն պատերազմին հետ կենալը արեւմտեան տերութեանց սատակ բարկութիւնն իրեն դէմ ալ պիտի շարժէնէ։

ԱՆԳԼԻԱ

Ընդունուած խորհրդանոցին ընթերցուածը եղեր է։

Փեթրուարի 22ին Լ. Փալմերսթընը պատգամաւորաց սենեկին մէջ յայտնեց՝ ըստ որոց վերջին իմացուցն մէջ ծանուցած երեք պաշտանէից հրաժարումը, այսինքն՝ Պէյսսիրն գանձատան տեսչագրին, Պրէյհամ ծովակալութեան առաջին Լորտին, եւ Հերպերթի գաղղիականութեան առաջին պաշտօնէին, ու. ըստ թէ իրենք վարդուն նատին մէջ իրենց հրաժարիլն պատճառը պիտի տան, ուստի եւ առաջարկեց որ հիմնուհիմա նոր բանի մը վրայ չխորհրդակցուի (Հանուիլեն)։ Պր. Տ' Լարպէրի ըսաւ. թէ շատ ցաւով կը լսեմ որ նոր կառավարութիւնն, որուն երկարադոյն կեանք մը կը բաղձայի (Հանուիլեն ու ձիգուս), տասն օրուան մէջ այսպէս լուծուելու վրայ է։

Երկրորդ օրը՝ Փեթրուարի 23ին նոյն պատգամաւորաց սենեկին մէջ Սիր. Ճ. Գրէյհամ ըսաւ. որ ինքն անոր համար պաշտօնէից գահլիճն եկաւ, որովհետեւ Լ. Փալմերսթընը Պր. Ռոսէլքին ըրած առաջարկութիւնն ընդունել կ'ուզէր, զոյն որ ինք տահմանագրութեան դէմ եւ. վտանգաւոր բան կը համարի, եւ թէ Լ. Փալմերսթընն խորհրդանոցին եւ երկրին վստահութիւնը կորսնցուցած է։ Այսպէս խոսեցան նաեւ Սիտնի Հերպերթ ու Սիդոսմընը։

Ասոր վրայ Լորտ Փալմերսթընն ոտք ելաւ. եւ ըսաւ. որ իր մեծապատիւ բարեկամները կրնայ ապահովցընել, թէ իրենց իր գահլիճն եկելնը իրեն շատ ցաւ կը պատճառէ։ Պատճառողին կամ Գաղղիոյն ապարդիւնութեան ի դործ դրուելուն դէմ իր յաւաղջոգոյն հանած դիտաւորութիւնները չուզեր ապանոյ եւ. ոչ ալ նա առնուլ, բայց երբոր մեծապոյն բարեմիտութեան մը մասնաժողովը կ'ուզէր եւ. ուրիշ եղանակաւ գահլիճ մը կազմելն անկարելի եղած է, ինքն ուրիշ բան չէր կրնար ընել բայց եթէ մեծապատիւ Գաղղիացւոյն հրամանին հնազանդիլ, եւ թէ նոր գահլիճ մը կազմելու յանձնարարութիւնն, եւ թէ մասնաժողովն ալ անուանելը վրան առնուլ։ Ընդը պատուով եւ օրինաւորապէս ասոր վրայ հաստատուն կը կենայ՝ եւ կ'ուզէ որ քննութիւն ըլլայ, եւ բոլոր երկրին ազէկ կրնան պատասխանին դէմ կենալը կառավարութեան մը չկարողանիր։ Ազ. ինք եւ. ոչ պաշտօնին մէջ մնացող իր միւս ընկերներն իրենց մասնաժողովին դէմ ցուցրեցած հարատեւութիւնը՝ գահլիճին դէմ ունեցած ասոյն խնդիրներն ընելու պիտաւորութիւն ունէին։ Երբ որ սենեակը ինքնայօժար կամքը իր քուէն ետ չառաւ, անոյժ ան մը կ'ըլլար զանիկա այնպիսի բանի մը ստիպելը, որով իր եւ երկրին համարման մէջ պիտի նուաստանար։ Պր. Պրայթ կ'ուզէ հաստատել, որ կառավարութիւնը Լորտ Էրլսմիրեն բնդունած խաղաղութեան պայմանները հաստատուն կը պահէ եւ անոնց վրայ ուրիշ միտք մը չունի։ Ա պայմաններն են, զորոնք իր ազնուական բարեկամը Վիէննայի մէջ Ռուսի լիազոր դրածակալին առջեւը պիտի դնէ։ Ամ ալ ոչ ոք է ըսել, որ կառավարութիւնը հոգրենոց անգամանելի ապագայ մը կը պատրաստէ, թէ որ այնպիսի խաղաղութիւն մ'ընդունի, որն որ հիմնական վտանգին պատճառելը թող տայ որ շարունակուին։ Եթէ Եւրոպայի շահերուն համեմատ խաղաղութիւն մը չընլայ՝ յանձնարարը անպիտան կառավարութեան չէ։ Ամ գժբախտ դէպքին մէջ՝ ապրիլ պատերազմ մ'ընելու համար վստահութեամբ խորհրդարանցին եւ երկրին մեծապատութեան պիտի դիմէ։ Թէ որ ժողովրդեան աւելի հաճելի կառավարութիւն մը կազմուի՝ ինք եւ իր բարեկամներն առանց մտածելու մեկէն կ'ելլեն։ պաշտօնի ուղղութեան ցանկութիւնը չէ որ դերենք կ'որոշէ։ բայց քանի որ ունեցան իր վստահութիւնն անոնցմէ չի քաշուիր։ ստուգիւ իրենց պաշտօնը պիտի չմոռնան։

— Լսեցան, 26 փեթրուարի։ Մոնիթ լրագրը կը ծանուցանէ, որ Քոռնուիլ Լեւիս նեբեմնից Ռուսաց ծովակալութեան եւ Ռասլ դուդիակաութեան պաշտօնեայ եղեր են։ Լ. Ռասլ Վիէննայի բանակցութիւններն Լոնտոն դարձնալն ետքը նոյն պաշտօնը պիտի վարէ, ինչպէս որ ինքն ալ փարիզէն դրած է։

ՆԷԱՊՈԼԻՍ

Ազգագրդի Խրախճանիքներուն ապրելոյ տրեւերեան խնդրոյն նկատմամբ բռնած դիրքին վրայ կը գրէ թէ հոնտեղացի կառավարութիւնը դեռ լաւ կը հասկնայ իր էզդրութեան մէջ մնալը՝ չէ թէ Գաղղիոյի ընդդիմութիւն ու. Ռուսին միտում՝ մ'ունենալուն համար, այլ միայն աս պատճառաւ որ դեռ ինք ժամանակին եկած չհամարիր եւրոպական կռուոյն մէջ ներգործական մասնակցութիւն մ'ունենալու։ Ստոյգ է որ՝ արեւմտեան տերութիւնները դեռապոյոյ կառավարութենէ կը խնդրեն, որ հիմնակուիմա չսփռուոր զօրաց բաղմութիւն մ'իրենց ընծայէ, որպէսզի որ բաւական է Յունաստանի, Ջանիական կղզիներուն եւ Ջաճկոստանի մէջ ճամբու վրայ եղած նաւահանգիստներուն պահպանողութիւնն ընելու։ Ամ բանս Ռուսաստանի դէմ ուղղակի պատերազմ բանալու դէմ ոչ բան մ'ը լսուած համար՝ նեապոլոյ կառավարութիւնն ան ատենը միայն ասիկա յանձն առնուլ կ'ուզէ, երբոր Ռուսաց վէճերը յաջողոյ գտնուելով եւրոպայի միջին տերութիւններուն ալ վանդաւոր կամ միտակոյ տեսնուելու ըլլայ, եւ. երբոր Ասիոյ իրոք Ռուսին դէմ կռուոյ մէջ մտած ըլլայ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Պետերբուրգ։ Գրաքիրը Դանսկոյա կամին Սարդինիայի դէմ գրած եւ ամէն Ռուսաց դեսպաններուն իրենց յայտարարութիւնը կը հրատարակէ, հետեւեալ յատկանշական խօսքերով։ "Հրապարակական թերթերը գաղտագրութեան մը վրայ կը խոսին, որում Սարդինիայի կառավարութիւն ինքզինքը

գաղղիայի եւ Անգղիայի ամբողջ պատասխանատու է՝ անոնց Խրիմի գէմ ըրած արշաւանաց մէջ իրենց օգնելու։ Ռուսաց կայսերական կառավարութիւնն ամ յարձակման վրայ ըրած դատաստանը, այնպիսի տերութիւնէ մ՚եղած յարձակման վրայ՝ որն որ միւսիւ հիմա Ռուսաստանի հետ խաղաղական յարաբերութիւնաց մէջ էր, առանձին շրջաբերական պաշտօնագրի մը մէջ յայտնի կը տեսնուի, որն որ մեծապատ. կայսեր հրամանաւ գրուեր էր նոր դեսպաններուն եւ դիպլոմատներուն գրած է։ Մեզի իշխանութիւն տրուած է աս դիտողությունը հրատարակելու, զոյն որ ահաւասիկ հոս կը դնենք։

Պետերբուրգ, 5 (17) Փետրուարի, 1853։

Պարոն։ Ս. Ա. արքունիքը Սարդինիայի մեծապատ թագաւորին քաջալերանաց վրայ տարակոյս կայներ հետ նոյն կարծիքն ունեցած պիտի ըլլայ։ Բայց եթէ ասանց մ՚որ աս վերհատեան առանց պատճառ մը յառաջ բերելու, առանց իրաւացի տրամունք մ՚ունենալու, մանաւանդ թէ առանց իր երկրին շահուն եւ օգտին փոքր ինչաստ երեւոյթ մ՚ալ բլլալու՝ 15.000 զօրաց բանակ մը Խրիմի գէմ Անգղիայի գործածութեանը կը յանձնէ։ Ամենքս կ՚երեւայ թէ սարդինիական կառավարութիւնն աս որոշումն ըրած ատեն՝ այսպիսի յարձակում մը մեզի ծանուցանելու հոգը՝ հրապարակական թերթերուն թող տուած բլլայ, եւ ոչ ալ պատերազմի յայտարարութեամբ մը նոյնն արդարացնելու ձեւը զարկած է։ Մենք աս լռութեան պատճառը շատ ազէկ կը հասկնանք։ Թուրինի արքունիքը, եւ ասոր կը հաւանիմք, շատ աշխատութիւն կրած կ՚ըլլար իր քաղաքականութիւնը՝ ապրիլ դպածմունքը հետ հաճացնելու, եւ նոյնչափ գժուարութիւն կը կրէր՝ իր հիմնական վարմունքը Աւստրայի տան հին յիշատակներուն հետ միարանելու համար։ Եթէ իր պատանի թեան տարեգիրները խորհրդի կանչելու ըլլար՝ անշուշտ կրնար մեզ բերել առաջական բանակի մ՚օրինակը, որն որ Ալպեան լեռներէն վար իջաւ. բայց ան ալ ասոյգ է որ Փիլմենթէն պաշտպանելու եւ ոչ թէ անոր տիրելու. եկած էր։ Փառաւոր յիշատակաց արժանի Ալբերտոնը կայսեր իշխանութեան ժամանակ եղած Լոմբարդիոյ գահերեցներուն խորհրդակցութեանցը մէջ՝ գլխաւորաբար Ռուսաստան հաստատութեանց մասայ իր օգնութիւնը՝ Սարդինիայի անկախութիւնը պահպանելու համար, ընդ Աւստրայի տան իրեն հարցը լիագատութեան ամենն ելնելը։ Պէտք ենք արդեօք ան ալ յիշել՝ որ նոյն ատեն Ճենովան Սարդինիայի թագաւորութեան հետ միացաւ, եւ անոր համար՝ որովհետեւ (Ռուսաց) կայսերական կառավարութիւնը հարկաւոր դատեց իրեն ընդարձակեալ եւ թէ ծաղկեալ վաճառականութիւն պարդեւել այնպիսի երկրի մը որն որ գլխաւորաբար Ռուսաց դէնքով ոտար ափով ձեռքէ ազատած էր։ Իսկ հիմա Թուրինի արքունիքն անցեալ ժամանակաց ուսումները՝ մեռացութեան ծովը կը նետէ, եւ նոյն ճենովայի նաւահանգիստն թշնամութեան արշաւանքի համար զոյգ կը իրէ, որուն համար Ռուսաստան ազէկ գիտէ թէ ինք ամենեւին պատճառ մը տուած չէ։ Սարդինիայի կառավարութեան աս քունած ընթացքը, ասանց իրաւ պատերազմ հրատարակելու, ինչպէս յուսացինք, զմեզ նոյն օգնական զօրաց տրուելու վրայ ալ տարակուսի մէջ կը ձգէ, որոնք սահմանուած են մեր երկրին սահմաններէն ասդին անցնելու, այնպիսի երկրի մը դրօշին տակ՝ որուն հետ մինչեւ հիմակ անընդհատ խաղաղութեամբ ապրած ենք։ Ի վերայ այսոր ամենայնի, թէ որ Թուրինի արքունիքն ապրայ իրաւանց եւ տերութեանց իւարու հետ ունեցած յարաբերութեանց անտիսիս կանոններուն հաստատած սկզբունքներն ու սովորութիւնները տեսնել կը հետաքրքրեն նէ՝ տակայն կայսրը զանոնք անգործելի հաստատութեամբ կը պահէ։ Ան մեր մեծապատ կայսրն իրեն պարտք կը համարի ասով ծանուցանելու, որ խաղաղութիւնն ըստ իրաւանց եւ գործնականապէս ուրուած է մերկին ատենին անկրա. թշնամութեան գործքով մը, որուն յանցանքը Սարդինիայի կառավարութեան վրայ կ՚ինայ։

Ասոր համար ունեցած պատասխանատուութիւնն իրեն կը թողուինք, իր երկրին հրապարակական կարծեաց ինչպէս նաեւ, բոլոր Եւրոպայի անկողմնակալ դատաստանին առջեւ։ Բարեկամ՝ ամերութեանց թողունք ընդհանրապէս Սարդինիայի արքունեաց բանեցած ընթացքին վրայ դատաստան ընելու, որն որ պատշաճ եւ օրինաւոր համարեցաւ իր վէնքերը մերկ դէմ դարձնելու այնպիսի ատեն՝ երբ որ կայսերական պահպանը հաւանեցաւ Ալիենա խաղաղութեանց սկսելու, որոնց նպատակն է խաղաղութեան հաստատուելուն ճանապարհ բանալ։ Կ՚երեւայ որ Թուրինի պահպանը խաղաղութեան գործքին դրսեւ հանեալ ընկերացող բաղձանքները՝ ասասկ սխալ հասկցած է։ Եւ ատոգիս, երբոր միջին Եւրոպայի տերութիւնք իմաստութեամբ իրենց սրինաւոր ճոխութիւնը կը վայելեն՝ պատերազմող տերութիւններէն մեկուն ապրիլելու, որ չեզոքութիւններն ու անկախութիւնները պահել եւ յարգել ասալ ուզող տերութեանց մէջ՝ իրեն լեզէանները հանար զրաստուզ չընէ, Սարդինիայի կառավարութիւնը, Խոսքիայի արեւանն ոյնչափ խնայութիւն չընելով, իր հաւատութիւնը կու. ասյ նոյն արիւնն այնպիսի բանի մը համար թափելու՝ որն որ Խոսքիայի բաղաքացին ու. կրոնական շահերն բոլորովին ասոր ու հետ է։ Որովհետեւ չիկրնար հաւատալ թէ Սաւոյայի տունը ասով քրիստոնէութեան դասին օգնութիւն բնել համարի, երբ որ իր գրօշը կիսաբանեցն քով կը ծածանի։ Առաւել եւս չիկրնար հաւատալ որ Սաւոյայի տունն ասով զոկարը զրաւորին դէմ պաշտպանել ուզէ, երբ որ իր զէնքերը Դաղղիայի եւ Անգղիայի դիմաց հետ կը միացնէ։ Եթէ մեզի հասած տեղեկութիւնները ճիշդ են նէ՝ վերջի տերութիւնն իրեն հրամանատարութեանը տակ պիտի՝ որ ասնաւ. սարդինիական գնդերը. չէնք ըսեր իրեն երդմանը ասակ, որովհետեւ կը զրաշանանք խաղալ ու միրաւորելէ երկրի մ՚ապգային զգածմունքը, որուն հետ զժգոհաբար պատերազմի վիճակի մէջ կը գտնուինք։ Այսու ամենայնիւ կայսրը Սարդինիայի հպատակաց, որոնք Ռուսաստանի հետ վաճառականութեան հին հաղորդակցութեան մէջ են, անձնական իրաւանքներն ու շահերը պիտի պաշտպանէ։ Իրենց կառավարութեան սխալմունքը՝ փոխանին պիտի չինայ։ Անոնց ստացուածը պիտի յարգուի։ Եկատ են կայսրութեան մէջ մնալու՝ կատարեալ ապահովութեամբ, մեր սրինաց պաշտպանութեանը ասակ՝ յարգելի որ անոնց համեմատ կը վարուին։ Ասոր հակառակ սարդինիական դրօշը՝ միայն չէզոք տերութեանց շնորհուած օգուտները վայելելն կը դադրի։ Փամանակ պիտի՝ որ որոշուի, որուն մէջ հիմա կայսերութեան նաւահանգիստներուն մէջ գտնուած սարդինիական նաւերուն թիկ կը տրուի ելլելու եւ ուղած տեղերը երթալու։ Իսկ Սարդինիայի Ռուսաստան կեցող հիւպատոսներն իրենց պաշտօնին հաստատութեան գրերն ետ պիտի՝ որ առնուին։ Ռուսաց ճենովա եւ Ալեպա կեցող գործակալները պատուէր կ՚ընդունին պաշտօններնէն դադրելու, որովհետեւ խաղաղութիւնն երկու տերութեանց մէջ Սարդինիայի արքունեաց կողմանէ ուսրուած է, ան վերջիանէն սկսել՝ երբ որ ոնիկա Անգղիայի ու Դաղղիայի 1854ին Դեկտեմբերի 16ին իրարու հետ գրած նիզակակցութեան դաշանց մէջ մնաս։ Մեծապատ. կայսրը հաճեցաւ յայտնելու թնդի որ աս որոշումներն ամէն բարեկամ տերութեանց հաղորդեմ։ Ես հրամանին հոմանման կատարեմ Պարոն, առաջիկայ պաշտօնագիրն ան կառավարութեան հաղորդեցէք՝ որուն քով պատուիք (իրրեւ դեսպան) ճանչցուելու։

Ընդունեցէք, եւ այլն ԴԵՒՆԵԼՈՒՑ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՒՌԱԼ ԿԸ ԳՈՒՄՊԱՆԻՒՓԷԼ կը գրէ թէ Փետրուարի 19ին ատանայեանց Ժամը 9ին Աւստրիայի արտաքոյ կարգի դեսպան Բարէր սեպուհը ծովու վրայ մեծ ալէկոծութիւն կրելով Բուրիանոն պատնեշաքարանի շրջանաւով, Յոստանդնուպոլիս հասեր է։ Օտարներն մարդոցներն եւ նոյն շրջանաւը իրարու ոսկորական թեղանաթիներու բարեւը տալին ետքը՝ դեսպանը Թաւրիանէլի նաւամատոյցը ցամաք ելեր է, ուր որ աւստրիական դեսպանատան պաշտօնատարներն իրեն դիմացն եկած էին, եւ Ս.Հմեա Պէյ Փաշան փառաւոր զարդարուած ձի մը խրկած էր։

Այդն ժամանակ Բուրիանիփէլ կը ծանուցանէ դարձեալ որ Պէնդած հինգշաբթի (Փետրուարի 9ին) աւստրիական դեսպան Պր. Պարէրը իր դեսպանական ոնիներովը Զրարանի կայսերական պարտէզ գնաց ու մեծապատ Սուլթանէն հրամարական ընդունելութիւն ունեցաւ։ Դեսպանը մեծապատ Սուլթանին իր ցաւը ցուցուց այնպիսի պաշտօն մը թող տալուն համար, որուն մէջ տերութեան գրեւն ու կառավարութիւնն այնչափ բարեհաճութիւն ու համակրութիւն դրած էր։ Սուլթանն ալ իրեն դեսպանութեան տարին լրացած ընթացքին վրայ մեծ գոհութիւն յայտնեց, եւ յանձնեց իրեն որ իր թիքնակալին յայտնէ թէ ինչպէս ինքզինքը Երջանիկ կը սեպէ երկու տերութեանց մէջ եղած բարեկամական յարաբերութեանց համար։ Եւ ինչպէս չնորհակալ կ՚ըլլայ ան մեծ ծառայութիւններուն համար՝ զորոնք իր մեծապատութիւնը այնչափ անկեղծութեամբ կը մատուցանէ արդար բանի մը, զոյն որ ինք իր ազնուական դաշնակիցներուն հետ մեկտեղ Ռուսի դէմ կը պաշտպանէ։ Սուլթանը դեսպանին արտաքոյ կարգի քաղաքութիւն մը ցուցուց։ արտաքին գործոց պաշտօնեան եւ ցինքը ներկայացողն ալ ասանկնոյն էին։

Նոյն օրը Պր. Պարէրը պաշտօնեաներուն ու միկալգեսպաններուն ալ այցելութիւն ընելու սկսաւ, եւ ամենէն ալ նոյնպէս փոխադարձ այցելութիւն ընդունեցաւ, որոնք ամենքն ալ իրենց ցաւը յայտնեցին իր երթալուն դեսպանատէ՝ Ս.Հ. ընկերը մը կորսնցընելնուն վրայ։ Սուլթանին ասած ասելի կարդի Մէճիտիէի շքանշանն ու անոր վկայական գիրն այսօր (12ին) արտաքին գործոց պաշտօնէին ձեռքը իրեն տրուեցաւ։ — Պրէք սեպուհն ամենայն ցինն Օթէնեան հասաւ։

Ս. ԱՆԴՐԵԱՅԻ ՇՔԱՆԸ կը ծանուցանէ թէ մեծապատ Սուլթանը Պր. Լիսոտիին Սուէզի պարանոցը ճեղքելու առաջարկութիւնն ընդունելը ու հրաման տուեր է, որուն համար որ Ալեքսանդրիայէն հակառակ լուր մը տրուած էր։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՎԵՑՈՒԱՊԱԳԻՐՔԵՐԷՆ

Պարոն՝ Լեթէնի շքանշանին հաստատուելուն պատմութիւնը։

1802ին Փետրուարի մէջ երկու շաբթի օր մը՝ Իրլիկուան ժամը 9ին առջի Հիւպատոսը (Մեծն Նափոլէոն) իր պաշտօնին դրամունքներէն Պատեղան դառնալով՝ անմիջապէս ճաշի նստաւ։ Սեղանին եւրոպ ընկերութիւնը երկու բաժնուեցաւ։ Պոնապարտի խանումը տիկիններու եւ երկու կամ երեք պարոններու հետ ճաշատունը մնաց, իսկ առաջին հիւպատը՝ Ընդ. Փերմիէին յոգնութեան նշանները զարդարեալ սրահը գնաց։ Ընդ. Լուսէն հոն գացող պարոններուն մէջ կային Ֆիրաք զօրավարը, Պոնժ բարձրաստեան դարոցին վերին ուսուցչը, որուն խիստ հասարակապետական սկիզբները դիւրաւ չէին յայտնաւորիր, Ֆրանսն՝ Մուսարանին նոր անուանուած վերակացուն, եւ. Պր. Ռոնդ, որն որ գրագէտ մարդ մին էր ու իր ազնիւրգական խաղերուն մէջ մարդերին հասարակապետական կ՚երեւայ։ Սի միայն աս մարդուս տուած տեղեկութիւնէն գիտնէք Դամոլէոնին հասնելը խոսած մէկ ճառին մէջ արդեանց շքանշանի ազգային կարգ մը հաստատելու յայտնած միտքը։ Առաջին հիւպատը սրահէ դուրս կ՚ելլով Տիրերն իր բարեւները ժողվեց, եւ ակսաւ իր օր մը յառաջ Թիւլիրիի մէջ բրած մեծ ընդունելութեան վրայ խոսիլ։ Դիտուրաբար յիշեցուցաւ ազգեցութիւնը, զոր որ ասոր պետութիւնը բրած փառաւոր պատերազմներն ու կապերը հոն եղողներուն վրայ բրած էին, եւ ջրնոնեն դառնալով հարցուց որ ասանք իրեն վրայ ալ ազդեցութիւն բրած չեն։

Ոչ թէ միայն վրաս ազդեցութիւն բրին, պատասխանեց մեռապանին մերակայներն, այլ նոսեւ իմ զրաժանութիւնս ուրիշներուն ալ յայտնեցի։ Պէտք է խոստովանիլ որ ան ըլլն եւ փառաւոր կապերն, ան ասաղներն ու արծնեղոյն (գնեալ) խաչերը բնականապէս մարդուն արժանաւորութիւնը կ՚աւելցընեն ու զարդ կու տան։

Ասիկա իրրեւ ուրուստաւոր մտածել է, բան Պոնժ պատասխանեցաւ։ Ան ասաղներն, ան խաչերն ու կապերն ուրիշ բան չեն՝ բայց եթէ փառ ու ոստիք, ու զուտ տոր խաղալիկ։

Գիտնք թէ, ըսածիդ պէս, տոր խաղալիկ ըլլան, պատասխանեց Դամոլէոն, բայց ինչ ընենք որ այսպիսի խաղալիկներ մարդկան հաճելի են։ Ան խաղերն ու կապերը ժողովրդեան առջեւ, մարդկային ազգութեան իրրեւ երեւելի նշաններ կ՚երեւան եւ ըստ բնիկան յարգութիւն մը կը պատճառեն, բայց աւելի բացայայտ խոսինք։ Ամ հասարակ ամէն մարդ՝ բայց աւելի Պաղրիայիք ասանկ պատվիներ կը սիրեն։ Պաղրիայիք ասանց ծարաւի են եւ միշտ ալ ծարաւի եղած են, ասոր օրինակ կրնայ ըլլալ Լուդովիկոսին խաչը։ Լուդովիկոս ԺԴ. սպանիական ժառանգութեան պատերազմին մէջ՝ չէր կրնար դաշնակցիլ Եւրոպայի դէմ՝ պատերազմի երթալ։ Եթէ Լուդովիկոսի խաչն իրեն ասաղի տեղ ծառայած ըլլար։ Ամ պատուոյ նշանին հարարումը հրաշքներ յառաջ բերու, շատերը շքանշանը ոսկեայ կոյտերն վրայ կը համարէին։ Ամաչին հիւպատոս սրահէ դուրս ելով Տիրերն իր բարեւները ժողվեց, եւ ակսաւ իր օր մը յառաջ Թիւլիրիի մէջ բրած մեծ ընդունելութեան վրայ խոսիլ։ Դիտուրաբար յիշեցուցաւ ազգեցութիւնը, զոր որ ասոր պետութիւնը բրած փառաւոր պատերազմներն ու կապերը հոն եղողներուն վրայ բրած էին, եւ ջրնոնեն դառնալով հարցուց որ ասանք իրեն վրայ ալ ազդեցութիւն բրած չեն։

Ոչ թէ միայն վրաս ազդեցութիւն բրին, պատասխանեց մեռապանին մերակայներն, այլ նոսեւ իմ զրաժանութիւնս ուրիշներուն ալ յայտնեցի։ Պէտք է խոստովանիլ որ ան ըլլն եւ փառաւոր կապերն, ան ասաղներն ու արծնեղոյն (գնեալ) խաչերը բնականապէս մարդուն արժանաւորութիւնը կ՚աւելցընեն ու զարդ կու տան։

Ասիկա իրրեւ ուրուստաւոր մտածել է, բան Պոնժ պատասխանեց։ Ան ասաղներն, ան խաչերն ու կապերն ուրիշ բան չեն՝ բայց եթէ փառ ու ոստիք, ու զուտ տոր խաղալիկ։

Գիտնք թէ, ըսածիդ պէս, տոր խաղալիկ ըլլան, պատասխանեց Դամոլէոն, բայց ինչ ընենք որ այսպիսի խաղալիկներ մարդկան հաճելի են։ Ան խաղերն ու կապերը ժողովրդեան առջեւ, մարդկային ազգութեան իրրեւ երեւելի նշաններ կ՚երեւան եւ ըստ բնիկան յարգութիւն մը կը պատճառեն, բայց աւելի բացայայտ խոսինք։ Ամ հասարակ ամէն մարդ՝ բայց աւելի Պաղրիայիք ասանկ պատվիներ կը սիրեն։ Պաղրիայիք ասանց ծարաւի են եւ միշտ ալ ծարաւի եղած են, ասոր օրինակ կրնայ ըլլալ Լուդովիկոսին խաչը։ Լուդովիկոս ԺԴ. սպանիական ժառանգութեան պատերազմին մէջ՝ չէր կրնար դաշնակցիլ Եւրոպայի դէմ՝ պատերազմի երթալ։ Եթէ Լուդովիկոսի խաչն իրեն ասաղի տեղ ծառայած ըլլար։ Ամ պատուոյ նշանին հարարումը հրաշքներ յառաջ բերու, շատերը շքանշանը ոսկեայ կոյտերն վրայ կը համարէին։ Ամաչին հիւպատոս սրահէ դուրս ելով Տիրերն իր բարեւները ժողվեց, եւ ակսաւ իր օր մը յառաջ Թիւլիրիի մէջ բրած մեծ ընդունելութեան վրայ խոսիլ։ Դիտուրաբար յիշեցուցաւ ազգեցութիւնը, զոր որ ասոր պետութիւնը բրած փառաւոր պատերազմներն ու կապերը հոն եղողներուն վրայ բրած էին, եւ ջրնոնեն դառնալով հարցուց որ ասանք իրեն վրայ ալ ազդեցութիւն բրած չեն։

ձեռաբարական ժողովքին անդամն էր։ Ան կոչեցը 1793ին Հոկտեմբերի 15ին, իր հաստատուելէն զատ մը եռաբ վերցուցեալ։ Դափոլէոն Մոնժին առաւած պատասխանին յետոյ, բայց Մոնժ յանձինք կտրելով ինք զինք պատրաստ ցուցաց ընկերութեան մէկայ մասին դրուցածին համաձայնելու։ Ան խոստացութենէն երկու ամիս եռաբը Դափոլէոն սէրբութեան խորհրդոյն մէջ գահիրէց նստաւ, իր բոլոր ունեցողով իր հիւպատասիկիները, Լուսիան եղբայրը, Ռէնէպ ալ սէն ժան ա՛Ընժէրլին, Պէրթիէն եւ ուրիշ երեւելի քաղաքագէտ անձինք։ Հոս ուրիշ սէրբութեանց մէջ եղած շքանշանի կարգերու նոմանի կարգ մը հաստատելու գաղափարը յայտնեց եւ իր պատճառները պոյծաւ եւ ազդու եղանակաւ բացատրեց։

1802ին Մայիսի 4ին Ռէսաբրէ՝ առաջին հիւպատոսն հրամանաւ սէրբութեան խորհրդոյն առիթ՝ Պատուոյ լեգէոն մը հաստատելու օրինաց առաջարկութիւն մը կարդաց։ Դափոլէոն, որն որ նոյն ատեն ներկայ էր, կարճ ատենաբանութեամբ մը պատճառները ցուցուց ու ճառն ա նշանաւոր խոսքերով լմընցուց, «Պատուոյ լեգէոնի հաստատութիւնն» ազգին կոյսպատրութեան սկիզբ կ՚ըլլայ։ Իրօք ալ ասիկա հաստատութեան դէմ ուղղուած առքի հարուածն էր։ Մաթիէս Տիւմա պրոպոսոն ան առաջարկութիւնը պաշտպանեց, բայց կը պնդէր որ ան կարգը միայն զինուորական բաշխուի։ Դափոլէոն անոր պատասխան տուաւ, որուն մէջ երկրին քաղաքացի պաշտօնատարց իրաւունքը պաշտպանեց։ Ան յատակապէս քննելու եւ բացայայտելու համար ուրիշ երկու նիստեր ալ եղան։ Գ Երրորդին մէջ, որն որ ծաղկոց ամսոյն 24ին (Մայիսի 13ին) եղաւ, Ռէնիոտ, որն որ աղդային ժողովքին մէջ իր սկզբանց վրայ ունեցած անխախտ հաստատութեանը համար Երէնի գաւառն անուն առած էր, ան օրինաց առաջարկութեան ատենակութեամբ դէմ դարձաւ։ Բայց վերջէն պիտի տեսնենք, որ կարմիր կարգը՝ երկաթի գաւազանը շուտով հալեցուց։ Ռէնիոտ ան առաջարկութեան մէջ հաստատականութեան սահմանադրութեանց յայտնի բռնաբարութիւն եւ ջնջում կը տեսնէր այն հաւասարութեան որուն համար ազգը տասներկու տարի պատերազմած էր։ Իր խոսքին վերջը տուաւ առաջարկելով որ վէճն ուրիշ օրուան ձգուի։ Ասոր վրայ Դափոլէոն քսան ձգել տուաւ եւ խնդրոյն ուրիշ օրուան թող սրբութիւն՝ ինք քսան դէմ տասնութինգ քուէով մերժուեցաւ։

Նոյեմբերի օրը (14 Մայիսի, 1802) սէրբութեան խորհրդեան երեք անդամները, Մաթիէս Տիւմա, Մարմոն եւ Ռէտարլէ առաջարկութիւն օրէնդիր ժողովքին առջեւը գրին։ Առաջարկութեան խոսքերուն նայելով՝ Պատուոյ լեգէոնի ամէն անդամ եղողները՝ հասարակապետութեան պարտականներն ու օրէնքները եւ ան օրէնքներով նուիրական եղած ստացուածքը պաշտպանելու, եւ առատագութիւնը կամ անոր վրայ հիմնուած տիրոջներն ու բարեւունքները նորէն հաստատելու համար եղած փորձերուն դէմ կռուելու երդում պիտի ընէին։ Առաջարկութեան կարդացուելէն եւ առաջարկողին ճառէն ետքը օրէնդիր ժողովքը խնդրոյն որոշում մը Մայիսի 19ին ձգեց։ Նոյն միջոցին Լուսիան պոնապարտի օրինաց ատուերագիրը Տրիբունէն տացին հանեց։ Որչափ որ կը յիշուի՝ ան Տրիբունը ծերակուտէն անուանուած հարիւր անդամներէ բաղկացած ժողովք մը էր, որն որ իրաւունք ունէր կառավարութեան որոշումները քննելու, եւ որուն գործունէութիւնը 1801ին Յունուարի 1ին սկսած էր։ Ռաջին հիւպատոսը կը վախնար որ ասկից դրաւոր դիմադրութիւն մը պիտի գտնէ, որովհետեւ Տրիբունը՝ պատգամներով լեցուն է, կ՚ըսէր։ Հոս Մայիսի 18ին Պատուոյ լեգէոնի վրայ խոսակցութիւն ըլլալու սկսաւ, եւ առաջարկութիւնը 38 քուէի դէմ 56 քուէով ընդունուեցաւ։ Նոյնպէս օրէնդիր ժողովքին մէջ ալ 110ի դէմ 166 քուէի առաւելութեամբ ընդունուեցաւ։ Այսպէս երեք ժողովքներու մէջ, որոնց առջեւ Պատուոյ լեգէոնի առաջարկութիւնը դրուած էր, եւ որոնք ամէնը մէկանց 394 անդամ էին, միայն 78 քուէի առաւելութիւն ունեցաւ։ Ասոր պէտք է միա՞ դնել, որ օրէնդիր ժողովքէն հաստատուած օրինաց ատուերագրոյն մէջ պարսերութիւն մը կար, որն որ անոր զորձադրութիւնը մինչեւ 180՝ Սեպտեմբեր 23, ատոր երկու տարիէն աւելի կ՚ուշացնէր։ Ան յապաղումը հարկաւոր էր, որովհետեւ սէրբութեան շատ դժուար էր 6 միլիոն ֆրանքի ծախք աւելցընել, եւ չու որ ան շքանշանի կարգին համար նոյնչափ տարեկան ծախք հարկաւոր կ՚ըլլար։

Այն երկու տարուան մէջ ան նոր շքանշանի կարգին դէմ՝ անհամար դրուատներ ու ծաղրական նկարներ իլլոս կ՚նկնէին։ Ռաջին հիւպատոսը թէպէտ ատոր շատ կը զայրանար, բայց ատանկ կ՚ըսէր։ «Հանրութիւն, ան կարդն պիտի դիրուտ պիտի շվատրկուի։ Գանանակ պիտի գայ, որ Պատուոյ լեգէոնի անդամ ընդունուելն հաստատակայ փառաւորութեան նշան պիտի՞ որ ըլլայ։ Մորոյ զօրագլուխն ան նոր շքանշանի կարգը ծաղրելու համար իր խոհանոցին պատուոյ սան (Ինչեղէ) մը պարգեւեց։ Եւ Սիմաէլ խաղեռնն իրեն այցելութեան գացող բոլոր տերութեան պաշտօնեաներուն կը հարցընէր։ «Ինչպէս, դուք ալ պատիւ առնուլներէն էք (Eh bien, vous êtes des honorés?)։ Բայց ան խաղեռնն իր ծաղրական կատակին համար Պաղդիայէն աքսորուեցաւ։

Հաստատակայութեան 10երորդ տարին Ծաղկոց ամսոյն 29ին (1802ին, Մայիսի 18ին) Պատուոյ լեգէոնի կանոնաց օրէնքը հրատարակուեցաւ։ Ան կանոններուն նայելով՝ նոյն շքանշանը զինուորական արժանեաց եւ քաղաքացոյ առաքինութեանց իբրեւ վարձք որոշուած կարգ մըն է, եւ տասնուհինգ խումբերու կը բաժնուի (փիէմոնթիները եոթէն՝ իբրեւ տասնուվեցներորդ աւելցաւ), որոնցմէ ամէն մէկուն տարին երկու հարիւր հազար ֆրանք օժիտ կապուած է տերութեան ստացուածքէն։ Օրինաց ստուերագրոյն հրատարակմանէ մինչեւ դարձադրութիւնն եղած երկու տարուան միջոցին մէջ մեծ քաղաքային փոփոխութիւններ եղան։

Դափոլէոն 1804ին Մայիսի 19ին կայսր անուանեցաւ։ Իրեսուն օր եռաբը այն հրովարտակը հրատարակուեցաւ, որն որ Պատուոյ լեգէոնի կոնաղոն ատենականութեան շքանշանը կ՚որոշէր։ Ամիկա կարմիր՝ մէջը ճերմակ թելով բանուած կապի մը վրայ հաստատուած հինգ կրկին ճառագայթներով ատաղ մըն է։ Խէպպա եւ ան նշանը, որն որ Լուդովիկոսի խաչին շատ կը նմանէր, ի սկզբան ատաղ կ՚անուանուէր եւ ոչ թէ խաչ, բայց քիչ մը եռաբը խաչ բառն ընդունելի եղաւ եւ առ հասարակ սկսաւ գործածուիլ։ Շքանշանին վրայ Դափոլէոնին պատկերը կոխուած էր։ Կարգը չորս աստիճան ունէր, Մեծ պաշտօնակալք, Հրամանատարք, Պաշտօնակալք եւ Լեգէոնակիրք։ Ռաջի երեք դասերու անդամոց շքանշանը ոսկիէ էր, իսկ լեգէոնակիրացն՝ արծաթէ։ Երկրորդ հրամանագրով մը կարգին ունեցողներուն օժիտ կապուեցաւ, այսինքն ամէն մէկ մեծ պաշտօնակալ, հինգ հազար, ամէն մէկ հրամանատար երկու հազար, ամէն մէկ պաշտօնակալ հազար եւ ամէն մէկ լեգէոնակիր երկու հարիւր ֆրանք պիտի ընդունէր։ Դափոլէոնին նշանաբանն էր Պատիւ եւ Հայրենիք (Honneur et Patrie)։ Կայսրութեան պատմագիրները Պատուոյ լեգէոնին հաստատութեան՝ Դափոլէոնին բախտին վրայ ըրած ազդեցութիւնը բաւական ազդեցիկ չեն կրցած տեսնել։ Ան լեգէոնին յատակագիծն էր, որ իրեն կայսրական գահուն ճամբայ բացաւ։ Թէ որ առաջարկութիւնը մերժուելու ըլլար, գուցէ այնպէս շուտով Դոմի – Ցամի մէջ արքունի գահուն վրայ չէր կրնար նստիլ։ Պատուոյ լեգէոնին հաստատուելը՝ իրարու հակառակ քաղաքական կարծիք ունեցող ժողովներուն մէջ կապ մը յառաջ բերաւ եւ բոլոր արդիւնք ունեցող անձինք մէկ հաւասար կարգի մէջ դրաւ։

1802 եւ 1803 տարիներն՝ ան նոր ասպետաց ընկերութեան մուտքին ըլլալու արժանի եղող անձանց յանկ մը շինելով անցան։ Վերջի տարւոյն եռաբերը քարտուղարն ան անձանց, որոնց վրայ Դափոլէոնին ընտրութիւնն ինկած էր, յայտնեց թէ նոյն ասպետութեան անդամ անուանուած են։ Վերը յիշուած երդումը, զոր որ լեգէոնի բոլոր անդամները պիտի՞ ընէին, առանց ընդդիմութեան կատարուեցաւ, եւ անդամներուն ցանկին մէջ Մորոյ (որն որ իր խոհակերին Պատուոյ սան պարգեւուած էր), Մասսենա, Ժուրտան, Պերնատոթ եւ այլն։ անձինքներն ալ կը գտնուին։ Ոչ ոք ան կարգին անդամ՝ ըլլալու կ՚ընդդիմանար։ Բայց անդամներուն անուանուելէն մինչեւ շքանշաններուն բաշխուիլն անցած ժամանակի միջոցին մէջ՝ Դափոլէոն կայսրութեան գահն ելաւ։ Ան նոյն ատեն շքանշանին վրայ իր պատկերը դնելու որոշեց։ Գաղղիացւոյ կայսեր անուամբ՝ 1804ին Յունիսի մէջ ամէն մէկ անդամներուն՝ նոյն շքանշանի կարգին մէջ իրենց առնուցած ասպետնին յայտարարութիւնները խուրան եղան։ Ասոնց մէջ կը սահմանուէր, որ անդամները կայսրութեան սահմանադրութեան եւ վերհատուցեալ տերութեան երդում պիտի՞ ընեն։ Կը կարծուէր որ ան երդման պարտականութիւնը շատերը պիտի՞ կեցնէ, բայց ի բաց ասելէ քանի մը տարին կարգի պաշտօնակալներ եւ քանի մը ժողովականներ, որոնք իրենց տաժ ազգուն հրաժարակը ետ խուրեցին, ամէնքն ընդդիմութիւն մը չեղաւ։ Պիսկարատութեան խաղը շատ մտածութիւններ իմացուցած էր։

Դափոլէոն միտքը դնելով որ ան կարգին կարգի եղած արտաքին դատարութիւնները սաց, ծանոյց որ շքանշաններուն առջի քաշիւռմը Հուլիսի 2ին անկարող զինուորաց եկեղեցւոյն մէջ պիտի ըլլայ։ Թագաւորութեան կործանմանէն ետքը Պատուոյ լեգէոնն առջի կարգաւորութիւնն էր որ կրոնական արարողութեամբ սրբնուեցաւ։ Դափոլէոն եկեղեցւոյ գահին մէջ դրուած գահուն վրայ նստած էր, ու չորս կողմն առած էին նոր կայսրութեան ամենէն վերին բարձրատիճան անձինքներ։ Իսկ ան կարգին անդամ ըլլալու որոշուած անձինքներն եկեղեցւոյն մեջտեղը բռնած կին։ Հոն Փոմբրայա կարդինալը ձայնաւոր պատարագ մատուցց։ Ընկէ ետեւ նոյն շքանշանի կարգին քարտուղարը՝ Լասեպէտ ոտք ելաւ, եւ ճառ մը խօսեցաւ, զոր որ Ընդդիմադիր կեմ սասակի խոսքեր խառնելով լմընցուց։ Քիչ մը յառաջ եղած Ամիէնի դաշնագրութեան պատճառաւ՝ առանձնական ունկնդրաց հաճութիւնն ընդունեցաւ։ Լասեպէտ իր խոսքը լմընցընելէն ետքը կարգին մեծ պաշտօնակալները գահուն մերձենալու եւ երդում ընելու համար յանուանէ կանչեց։

Երբ որ անուանակոչութիւնները լմընցան, Դափոլէոն՝ Գաղղիոյի իմաստասիրաց պէս դրեթէ գոցեց ոտը եւ կարճ բայց ազդու խոսք մ՚ըսաւ, որուն վերջը՝ կարգին անդամներն երդում ընելու կը հրաւիրէր։ Նոյն միջոցին պատուոյ լեգէոնի խաչերով լեցուն՝ երկու մեծ անօթներ, մէկը ոսկիէ եւ մէկալը արծաթէ՝ գահին ոտքը դրուեցան։ Պր. Ռնկուր, վերին սարարարապետը մէկ ոսկիէ եւ մէկ արծաթէ խաչ մը հանեց եւ Պր. Խուլիրանին՝ վերին սենեկապետին ան աղ Լուդովիկոս Պոնապարտի իշխանին, մեծ սպասապետին ձեռքը տուաւ։ Իշխանը բոլոր ժողովականաց եռանդեալի կնցեմ ազատիսի շքանշանները կայսեր կուրծքը կախեց։ Ընկէ ետեւ ընդհանուր բաշխումն սկսաւ, նախ այն անկարող զինուորները կանչուեցան, զորոնք նոյն շքանշանի կարգին ժողովն անդամ անուանած էր։ Ասոնցմէ ետքը Ակադեմիայի անդամներն ու լեգէոնակիրք եկան։ Արարողութեանց վերջ եղաւ Լոյնէսորին գինեան գահերեան երգովը, ձայնաւորին երաժշտութիւնն ալ նոյն երաժիշտը շինած էր։ Կայսրն իրիկունը Թիւլլրիի մէջ երաժշտութիւն մ՚ընել տուաւ, Փարիզ լուսաւորուեցաւ եւ Փոն Նէսֆի վրայ հրախաղութիւն եղաւ։ Պատուոյ լեգէոնին օրհնութիւնը՝ կայսրութեան առջի տօնն էր։

Այս կարգն իր հաստատուելու առնարդէն հարիւր քսան մեծ պաշտօնակալ ունեցաւ։ Հրամանատարներու մէջ կը գտնուին ծերակուտ անդամներ, քաղաքապետներ, եպիսկոպոսներ՝ յատուկապէս նոյն կարգին հիմնարկութեան դէմ եղող քանի մ՚անձինք։ Ոչ պերքիէ խիստ հանրապետական, ոչ ինքնահաւան Յաքոբ Ռոլէն, եւ ոչ Թիրոտոյ՝ երկաթի գաւազան կոչուածն ան կարգին գտնուիլն շքանշանը կրնէին հրաժարեցան։ Բայց ամենէն աւելի իր ակարութիւնը ցուցուց Մոնժ, որն որ իմէպա եւ շքանշանն արհամարհելով ոտոր խոսքերով կոչած էր, ի վերայ այսր ամենայնի մեծ պաշտօնակալի ասաղն ընդունեցաւ։ Աղգային կարգը ժողովրդեան ոսկի գասին բաժնուեցաւ։ Սպասապետն սկսաւ մինչեւ թիմիկահարը, բանակին ամէն ասոյիճանի անձանց վրայ կը տեսնուէր։ Ի վերայ այսր ամենայնի եղան մարդիկ, որոնք այնպիսի բնկերութեան մը մէջ մտնել յանձն չառին, որուն Դափոլէոն գահիրկց էր։

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԳՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

1855 ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 27 (15) 28 (16) 1 (17) 2 (18) 3 (19) 5 (21)

Ամսեղրուամ 100 Հոլանդ. ֆր.	ոսկի	ֆիորի	106½	—	—	—	—	—	2 ամիս	տոկոս	ներքին
Ա. կայսերի 100 ընդհանրական ֆիորի	„	„	128⅝	—	128¼	128¼	127½	124¾	½	„	„ „
Լիվորնոյ 300 Պատիան. լիրա	„	„	—	—	124	—	—	—	2	„	„ „
Լոնդոն 1 փաունա ստերլին	„	„	12,29	12,29	12,26	12,30	12,23	12,9	3	„	„ „
Համբուրգ 100 մարկ պանկոյ	„	„	93½	—	93	93¼	93	92	2	„	„ „
Մարսելիա 300 ֆրանք	„	„	—	—	—	—	—	—	2	„	„ „
Միլան 300 ա. ասուրիական լիրա	„	„	—	126¼	126½	126	125½	122½	2	„	„ „
Փարիզ 300 ֆրանք	„	„	150½	149½	149¾	149¼	149	146	2	„	„ „
Ֆրանքֆուրտ ա. Մայն 120 ֆր.	„	„	127⅝	—	127¼	127¾	127	124	3	„	„ „
Կ. Պոլիս 1 ոսկի ասուր. ոսկի. ֆիորի		փարա	—	—	—	—	—	338	31	օր	„ „
Պուքրէշ „ „ „		„	—	—	—	—	—	220	31	„	„ „
Վ. Եվրոպա (Լոնդոն) Ոսկով			33	32	32½	32½	31½	29½			
		Երկաթի	28¼	27½	27¾	25	27	25			